

Fondēto pensiju loma pārticīgu vecumdienu nodrošināšanā

Oļegs Tkačevs,
Ludmila Fadejeva

2025. gada 12. septembris

Ievads

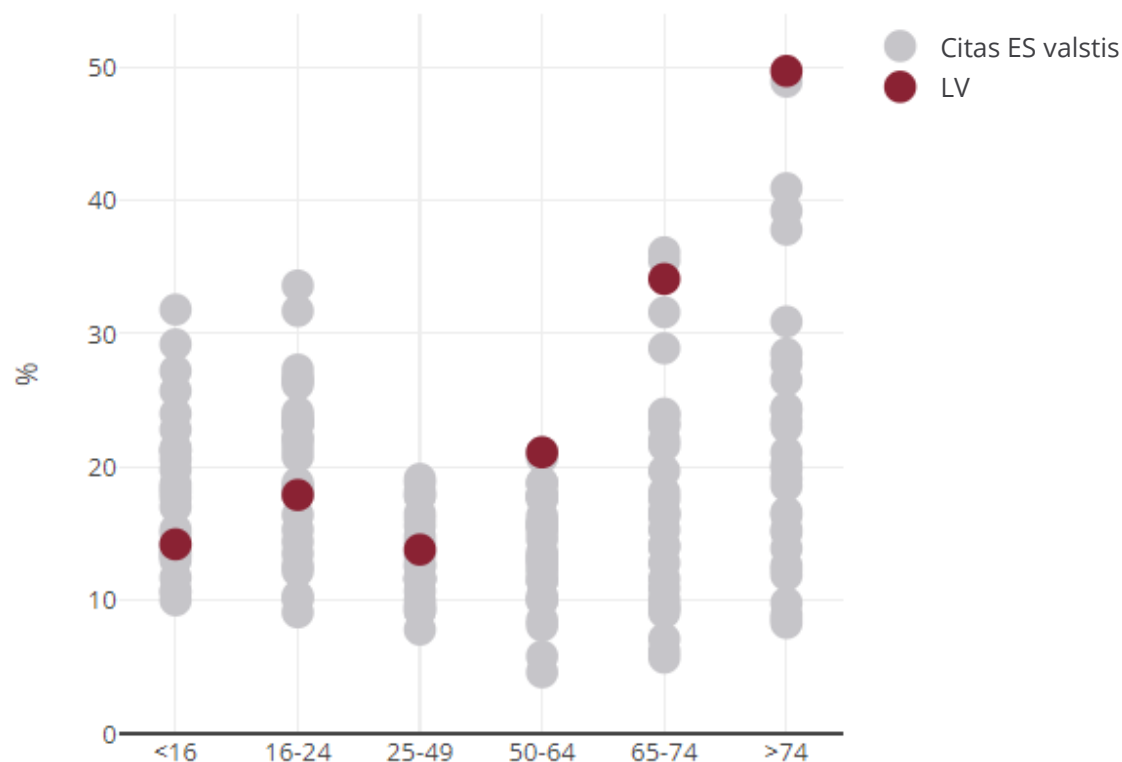
Kāpēc ir svarīgi runāt par pensiju uzkrājumiem finanšu pratības kontekstā?

- Finanšu pratība palīdz apzināties riskus – sabiedrības novecošana un zems pensiju aizstājamības koeficients nozīmē zemākus ienākumus nākotnē.
- Zināšanas ļauj pieņemt lēmumus laikus – cilvēki, kas izprot finanses, spēj izvēlēties piemērotākos uzkrājumu plānus un ieguldījumus.
- Izpratne mazina nabadzības risku – jau šobrīd vairāk nekā 30 % pensionāru Latvijā dzīvo ar zemiem ienākumiem.
- Finanšu pratība motivē veidot uzkrājumus – jo agrāk sāk, jo lielāks ir uzkrājuma potenciāls ilgtermiņā.
- Jo izglītotāka sabiedrība, jo labāk tā izprot pensiju sistēmu un finanses un lielāka ir iedzīvotāju drošība vecumdienās.

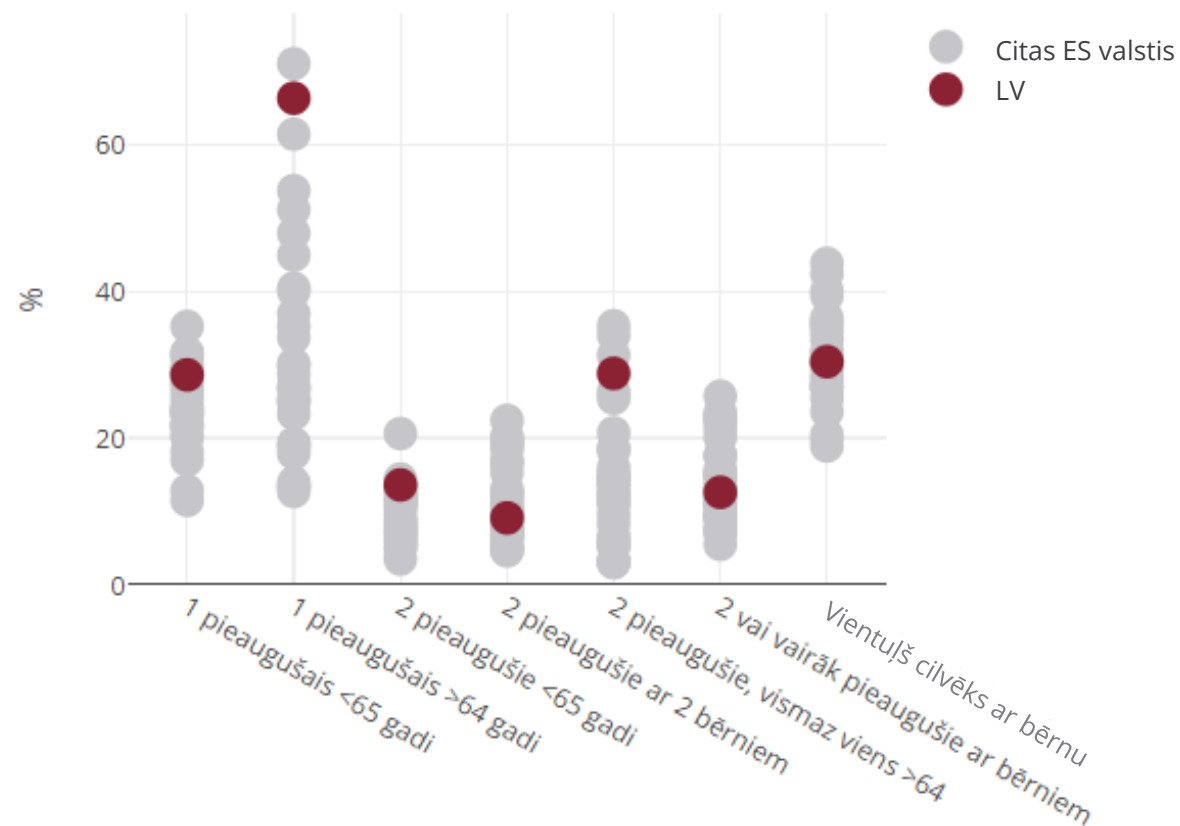
Finanšu pratība ir atslēga, kas ļauj izmantot pensiju sistēmas iespējas un nodrošināt pārticīgas vecumdienas.

Latvijā vairāk nekā 30 % pensionāru ir pakļauti nabadzības riskam. Īpaši kritiska ir situācija vientuļiem pensionāriem, kas ir vecāki par 74 gadiem

Nabadzības risks pa vecuma grupām (2024), %

Nabadzības risks pa mājsaimniecību veidiem (2024), %

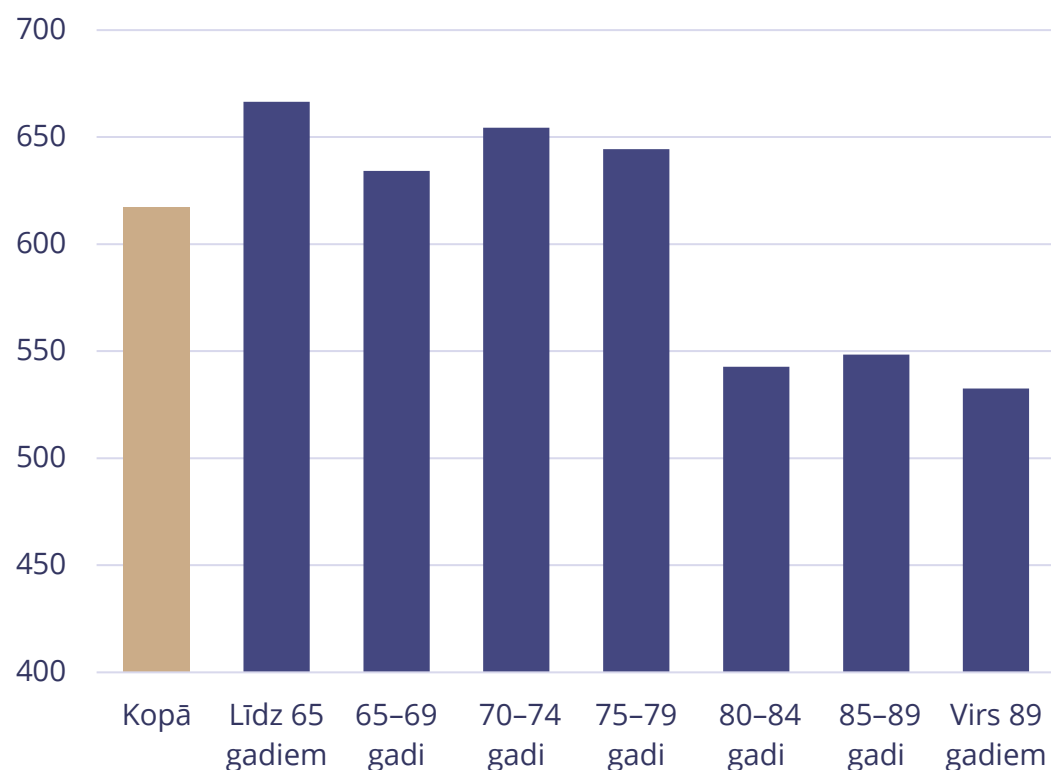

Datu avots: Eurostat [Table ilc_li02], https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_li02_custom_17633964/default/table

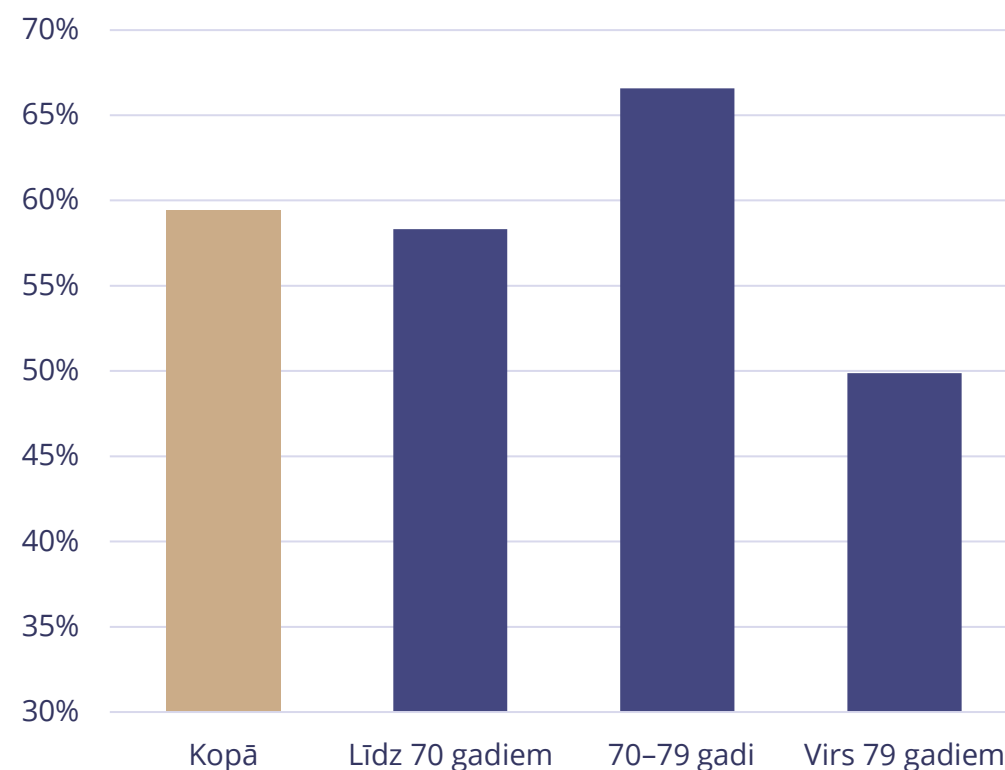
Piezīme. Nabadzības risks nozīmē, ka ienākumi mājsaimniecībā, kurā persona dzīvo, ir zem 60 % no valsts vidējā (mediānā) ienākumu līmeņa.

Vidējā pensija ir būtiski mazāka pensionāriem, kas ir vecāki par 80 gadiem

Vidējā pensija pa vecuma grupām, EUR (2024-12)

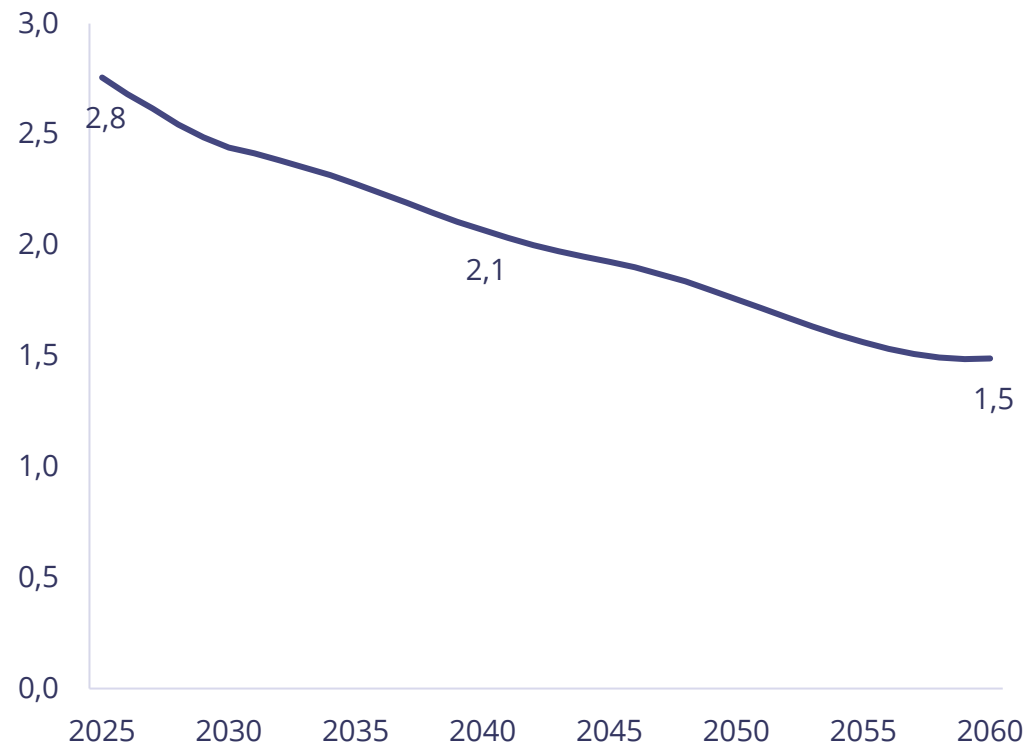

Pensiju virs 500 EUR īpatsvars, % (2024-12)

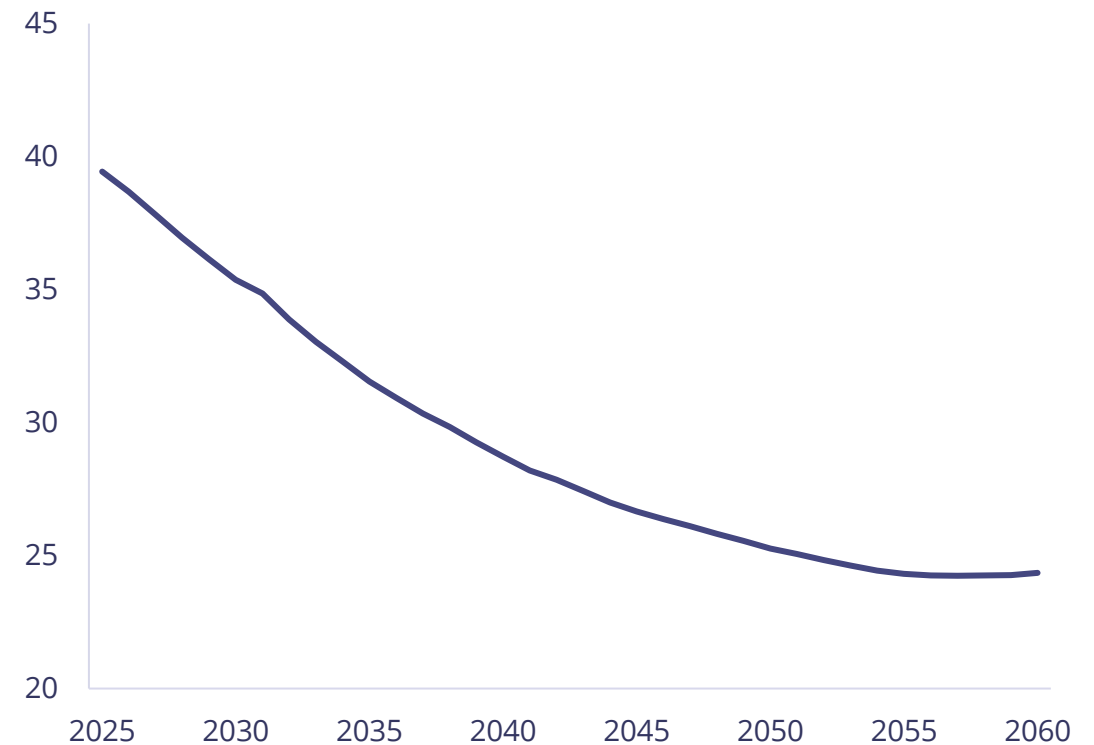

Jau tuvākajā nākotnē vecuma pensiju aizstājamības koeficients saruks, negatīvi ietekmējot jau tā zemo pensionāru ienākuma līmeni

Iedzīvotāju skaits darbspējīgā vecumā
(15–64 gadi) uz 1 pensionāru, %

Aizstājamības koeficients, piešķirtās pensijas apmērs % no t/s vidējās algas

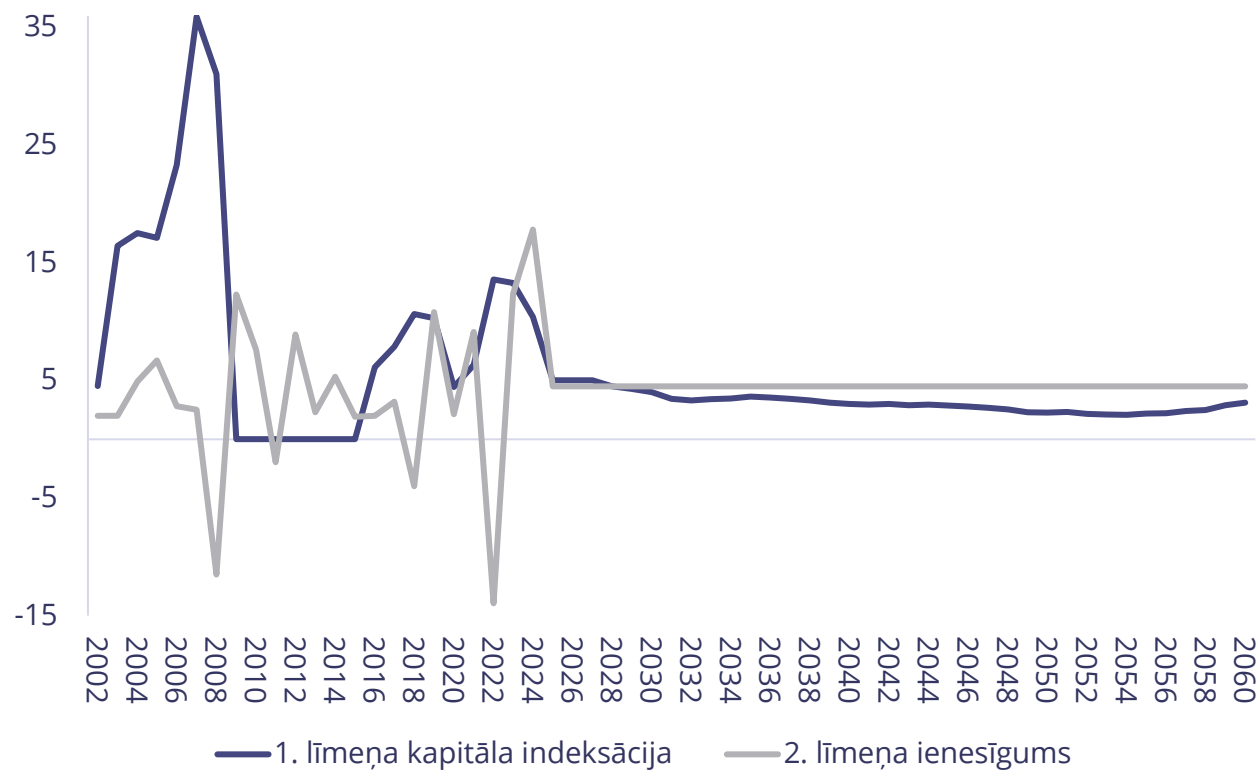

Ienākumu aizstājamības samazināšanos noteiks demogrāfiskie faktori – iedzīvotāju skaita sarukums un pieaugošais mūža ilgums

$$\text{1. līm. pensija} = \frac{\text{Kapitāls} * (\pi + \omega + E)}{G}$$

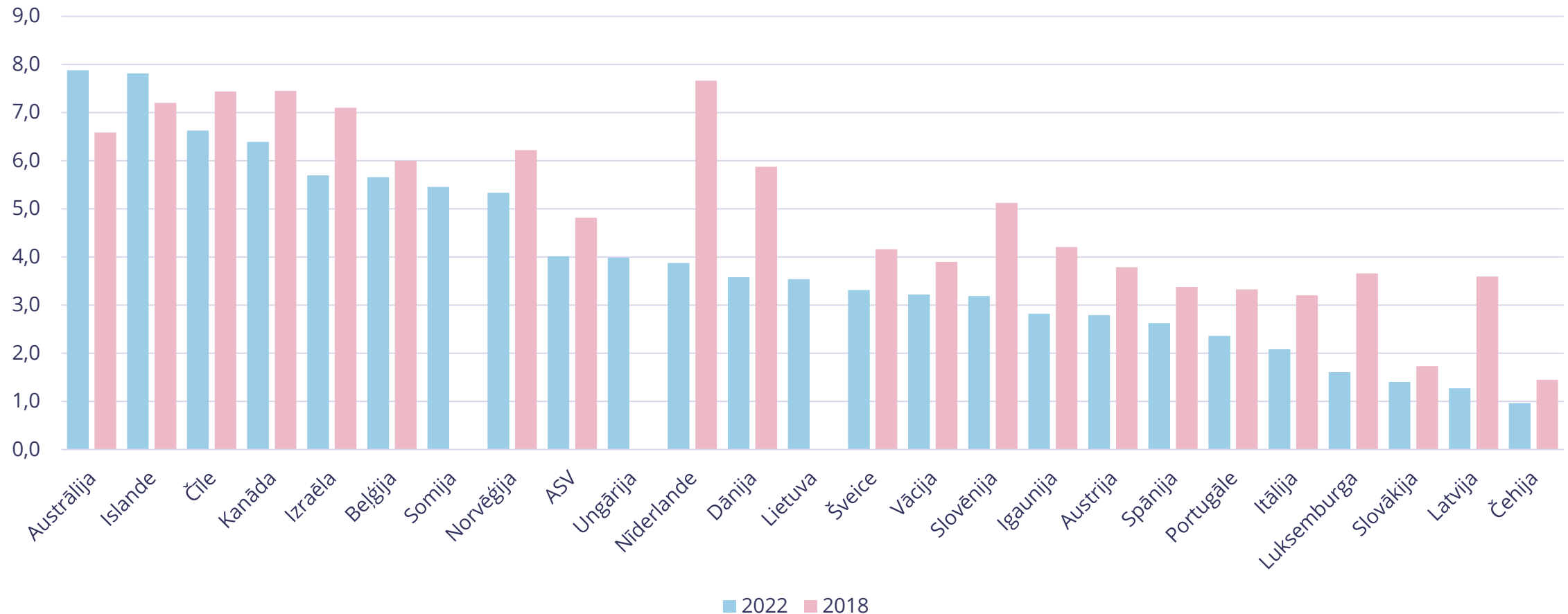
	2030	2040	2050	2060
Inflācija (π), %	2.0	2.0	2.0	2.0
Reālā alga (ω), %	3.1	2.2	2.3	1.6
SAI maksātāju skaits (E), %	-2.4	-3.2	-3.7	-2.5
Pensijā nodzīvoto gadu skaits (G)	18.2	19.6	20.9	22.0

Pensiju 1. un 2. līmeņa vidējais ienesīgums, %

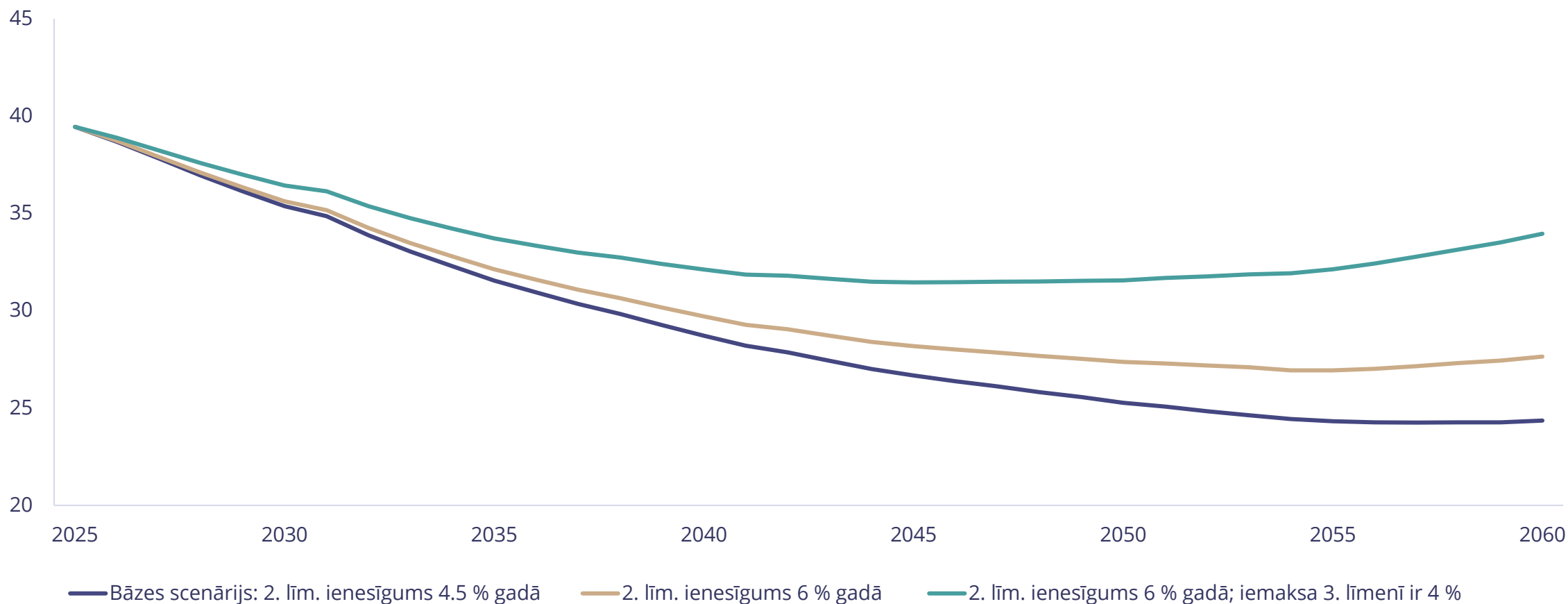
Latvijā valsts fondēto pensiju shēmas (VFPS) vēsturiskie ienesīguma rādītāji ir bijuši zemi. Galvenie iemesli meklējami augstajās pārvaldīšanas izmaksās un dalībnieku vecumam neatbilstošajā sadalījumā pa plāniem

Pensiju plānu vidējais nominālais ienesīgums pēdējos 10 gados, % gadā

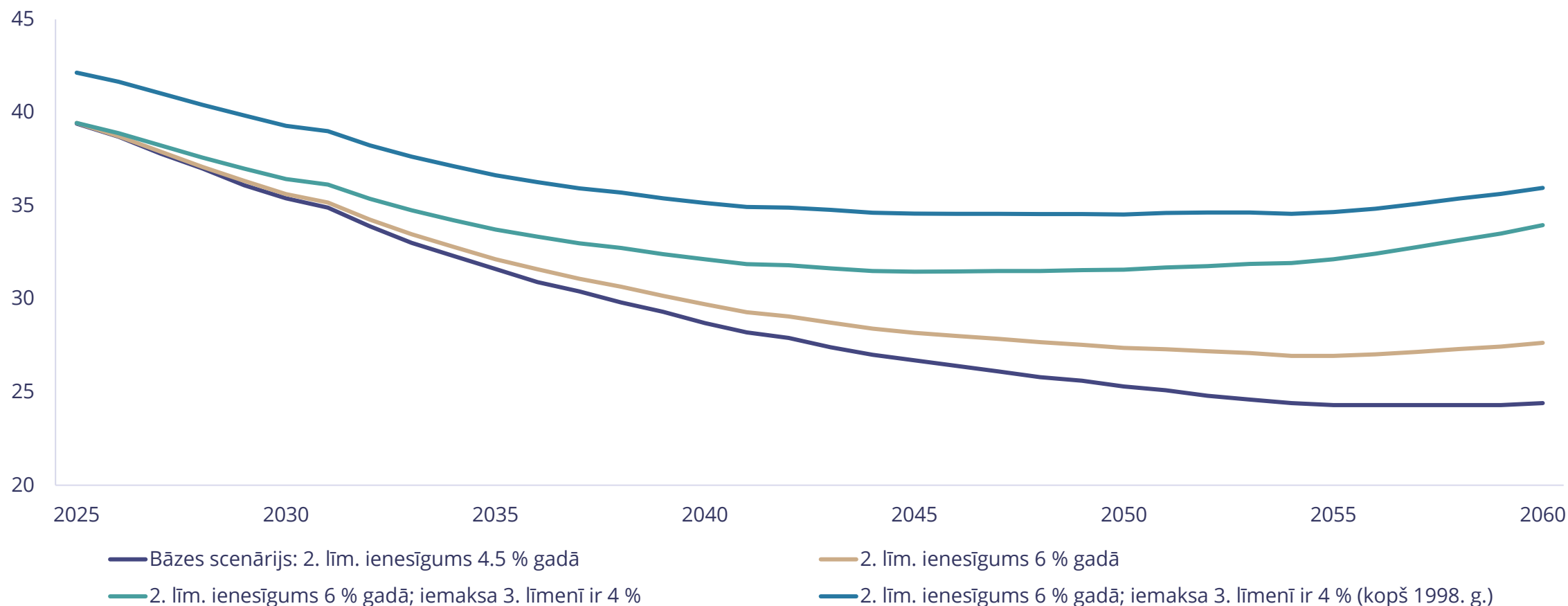
2. pensiju līmeņa darbības uzlabojumi un 3. līmeņa popularizēšana var paaugstināt aizstājamības koeficientu un mazināt (lai gan ne pilnībā novērst) nepieciešamību pēc nepopulāriem pasākumiem.

Aizstājamības koeficients, piešķirtās pensijas apmērs % no t/s vidējās algas

Vēl augstāks pensiju ienākums gaidāms tiem, kas jau līdz šim veikuši iemaksas 3. pensiju līmenī un turpinās to darīt arī nākotnē.

Aizstājamības koeficients, piešķirtās pensijas apmērs % no t/s vidējās algas

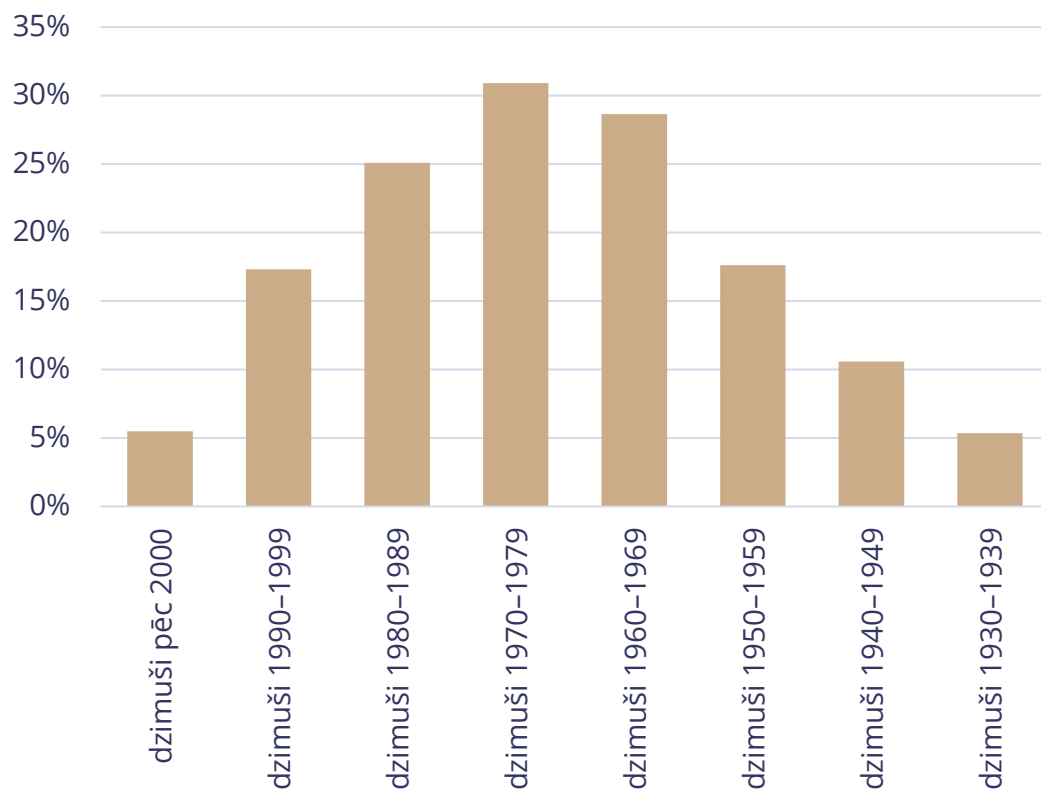
Ienesīguma palielināšana un iemaksas 3. pensiju līmenī var kompensēt daļu no pensijas apmēra sarukuma

Pensijas apmērs **2025. gada cenās** (EUR), pensionējoties pie algas pieņēmuma **1500 EUR**

Pensiju līmenis	Bāzes scenārijs (2025. g.)	Bāzes scenārijs (2040. g.)	Ja 2.līm. ienesīgums ir 6 % (2040. g.)	Ja 2. līm. ienesīgums ir 6 % + iemaksas 3. līm. 4 %, sākot ar 2025. g. (2040. g.)	Ja 2. līm. ienesīgums ir 6 % + iemaksas 3. līm. 4 % visu darba mūžu (2040. g.)
1. līmenis	547	344	344	344	344
2. līmenis	44	87	102	102	102
3. līmenis	0	0	0	36	82
Kopā	591	431	446	482	527

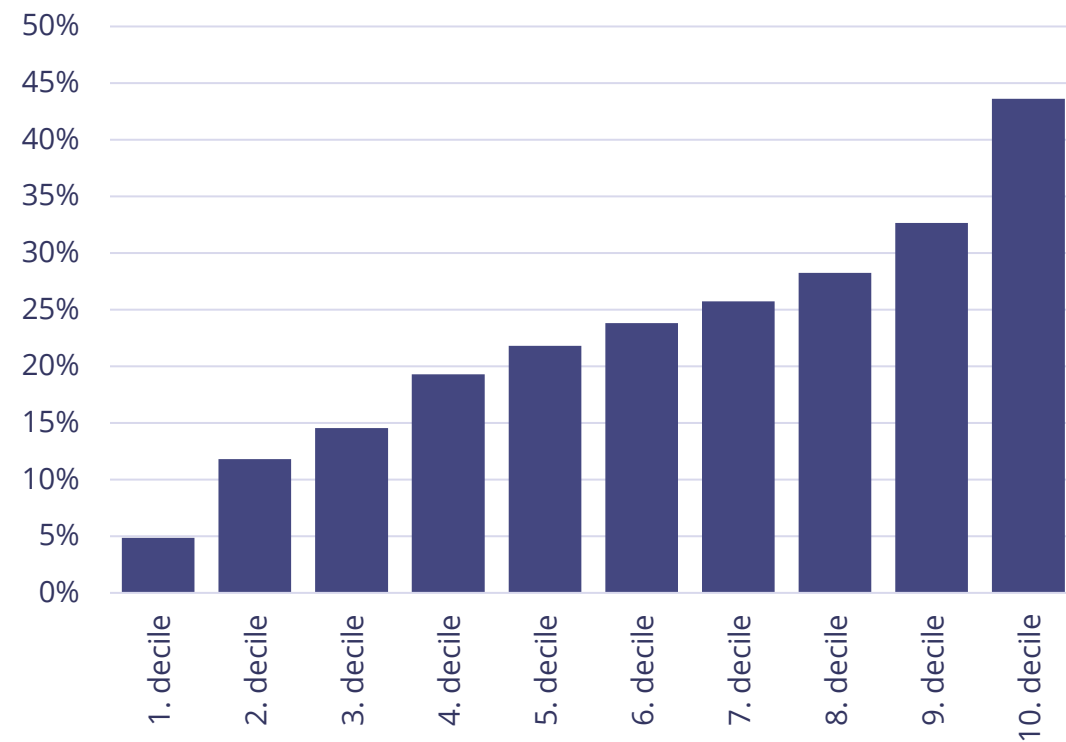
Tomēr dalība privātajos pensiju uzkrājumos (3. pensiju līmenī un dzīvības apdrošināšanā) nav plaši izplatīta – tos biežāk izmanto personas ar augstākiem ienākumiem vecumā no 40 līdz 60 gadiem.

Dalība privātajos uzkrājumos pa vecuma grupām (2023)

Dalība privātajos uzkrājumos pa ienākuma līmeņiem* (2023)

1. – zemāko ienākumu grupa; 10. – augstāko ienākumu grupa

Datu avots: VID ienākumu deklarācijas, autoru aprēķini

Piezīme. * Ienākumu deciles noteikšanai autori izmanto apliekamā ienākuma vērtību no D lapas.

Pēdējos gados veikti vairāki būtiski uzlabojumi pensiju 2. līmeņa darbībā

- **2020. gads** – ieviesta iespēja **mantot uzkrāto pensijas kapitālu**.
- **2021. gads** – atļauta ieguldīšana līdz 100 % akcijās, dodot iespēju izvēlēties **augstāka riska un ienesīguma plānus**.
- **2023. gads** – jaunieši automātiski tiek novirzīti **vecumam atbilstošos augsta riska plānos**.
 - **No 2026. gada** – jaunieši automātiski iekļauti tikai **ienesīgākajos plānos** – veicinās pārvaldnieku konkurenci.
- **2024. gada 1. jūlijs** – pārvaldniekiem piešķirtas tiesības:
 - identificēt klientus,
 - aktīvi piedāvāt piemērotākus plānus,
 - mērķis – **lielāks pensijas uzkrājums**.
- **Komisiju griesti** pārskatīti **2018. un 2025. gadā**, lai samazinātu izmaksas dalībniekiem.

Priekšlikumi turpmākai fondēto pensiju sistēmas attīstībai

Pensiju 2. līmenis

Pensijas izmaksa

- **Noteikt plašākas izmaksu iespējas:** vairāk pensijas saņemšanas veidu un pakalpojumu sniedzēju → lielāka konkurence, pievilcīgāks produkts patērētājiem.
- **Audzēt kapitālu pēc pensionēšanās:** iespēja turpināt uzkrājuma ieguldīšanu arī pensijas vecumā, izmaksājot pa daļām.

Ieguldījumu politika

- Veicināt aktīvāku līdzekļu pārvaldīšanu.
- **Pārskatīt likumā noteiktos ieguldījumu ierobežojumus**, lai pensiju naudu varētu ieguldīt plašāk un elastīgāk, t. sk. **Latvijas ekonomikā**, veicinot kapitāla tirgus attīstību un valsts izaugsmi.

Priekšlikumi turpmākai fondēto pensiju sistēmas attīstībai

Pensiju 3. līmenis

- Veicināt **jaunu cilvēku iesaisti** pensiju 3. līmenī, nosakot iespēju priekšlaikus izņemt uzkrājumus, ar nosacījumu, ka tiek atmaksāti iepriekš saņemtie IIN atvieglojumi, ja uzkrājums veikts mazāk nekā 10 gadus.
- Padarīt **pensiju uzkrājumus konkurētspējīgākus** salīdzinājumā ar alternatīviem līdzekļu uzkrāšanas veidiem, paredzēt kapitāla pieauguma IIN atvieglojumus, ja uzkrājums veikts ilgāk par 10 gadiem.
 - No 42 OECD valstīm tikai 8 valstis piemēro nodokli kapitāla pieaugumam pensiju produktos, un pašreizējā nodokļa likme Latvijā ir otrā augstākā OECD pēc Jaunzēlandes.